

10. *Мишанич О.* Дивосвіти Наталени Королевої // Мишанич О. Повернення: Літературно-критичні статті й нариси. — К., 1997. — С.83-112.
11. *Рідна мова* (Варшава). — 1937. — Ч.4. — С.187.
12. *Торменко І.* Наталена Королева та її сучасники: Іван Огієнко, Олександр Кошиць, Василь Королів-Старий (за матеріалами канадських архівів) // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: Науковий збірник: Серія історична та філологічна / Відпов. ред. Є.Соханька. Вип. III. — Кам'янець-Подільський: РВВ КППУ, 2006. — С.181-193.

In article is analysed community of world outlooks of famous Ukrainian writers Natalena Koroleva and prominent Ukrainian scientist and theologian Metropolitan Ilarion (Ivan Ohienko). Metropolitan Ilarion was attentive reader and critic of Christian prose. They had common position in the religion questions.

Key words and word-combinations: Christian merits, spiritual culture, emigration, Christian literature, image, short story, novel, literary criticism.

Отримано: 10.06.2007 р.

УДК 821.161.2 Фед 09

Л.М.Ковалець

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ ЖИТТЄВО-ТВОРЧОЇ І ДУХОВНОЇ БІОГРАФІЇ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА (ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАГИ)

У статті викладається історія питання, з'ясується специфіка релігійного обличчя середовища, з якого вийшов Юрій Федькович, активна релігійно-просвітительська діяльність цього найбільшого поета зеленої Буковини та засвідчене в його оригінальній поетичній творчості складне, неоднозначне ставлення до Господа, що було зчаста наслідком «безсилого, хворобливого відчаю, але відчаю тимчасового» (І.Огієнко).

Ключові слова і словосполучення: християнство, язичництво, Юрій Федькович, просвітницька діяльність, духовне життя.

Історія вивчення проблеми «Федькович і релігія» сягає останніх десятиліть ХІХ ст., її започаткували, з нашого погляду, ті панотці (І.Левицький, Г.Кантемір, О.Слюсарчук), які знали поета особисто і залишили про нього китицю змістовних мемуарних свідчень. Перша спроба літературознавчої характеристики питання належить Р.Заклинському у передмові до книги «Вибраних творів» буковинця (К., 1929), власне, спеціальний фрагмент про світогляд автора містить головні факти, покликані засвідчити водночас «релігійні та антирелігійні погляди» поета, його «хитання в справах релігії», як і те, що, мовляв, «твердих, певних та обґрунтованих підстав світогляду у нашого письменника не було» [5, с.25]. Коли зважити, що двома роками перед тим релігійним писанням Федьковича, які призначалися спеціально для суто простонародної аудиторії, взагалі було відмовлено в літературній вартості і названо «отрутою» (цілком у дусі радянського гасла «релігія

— опіум народу») [4, с.27], то позбавлені глибших спостережень міркування Р.Заклинського виявились для радянської епохи у фєдьковичезнавстві усе ж першим і останнім намаганням протистояти ідеології «наукового атеїзму», вони могли з'явитися хіба в «ліберальні» 1920-ті рр. Буковинського автора, творця проникливої молитовної сповіді «Пречиста Діво, радуйся, Маріє!» незабаром оголосять «борцем проти католицизму», письменником, що близько підійшов до «розуміння реакційної ролі будь-якої релігії» [2], одне слово, безбожником, і цей нав'язаний міф, уся казенно-догматична система зроблять проблематичними незаангажоване шукання істини та пильнішу увагу до складної, неодноримірної духовної історії Фєдьковича.

Те, що з'явилось із згаданої теми в час пострадянський (статті О.Криштанович, Л.Чорнописької), означило якісний поворот в інший бік, ба навіть почасти впадання в іншу крайність, що хтозна чи могло відповідати реальності, адже йдеться про живу, імпульсивну, винятково «м'ятежну» натуру митця, що володіла індивідуальним, творчим — фєдьковичівським — релігійним відчуттям світу, людей, себе, відчуттям, котре такою своєю природою було зобов'язане і специфіці генетичних коренів, і унікальності рідного етнічного середовища, і навіть зовнішнім обставинам життєво-творчої біографії. Отож спробуймо з'ясувати походження, розвиток, сутність оцього конкретного релігійного феномену і хоча б у найзагальніших рисах окреслити його різноманітне художнє вираження, значне в кількісному плані і досить талановите в мистецькому, подібного якому, наголосимо, нема в українській літературі.

«Непорозуміння попестило Юрія уже з коліски» [6, с.43], — ствердив один із Фєдьковичевих кривних, вірогідно, маючи на думці різне в національному, соціокультурному та релігійному планах подружжя Гординських: матір, Анна Гординська (1800-1864) належала до відомого на всю Буковинську Гуцулію священничого роду, була донькою православного дихтинецького пароха Михайла Ганіцького і вдовою по першому мужеві — сторонєцькому панотцеві Миколі Дашкевичу; батько, Адалберт Гординський де Фєдькович (1809-1876), народжений у с. Селиськи на Станіславівщині, репрезентував старовинний шляхетський рід Гординських, що входив до герба Сас, мав родовий маєток у с. Гординя на Самбірщині та сповідував, зрозуміло, католицизм. Відомо, що парафіяльна церква в Гордині існувала вже в 1507 р., у 1810 р. на місці дерев'яного постав новий мурований греко-католицький храм Св. Дмитрія [11, с.300]. Проте, як зазначає польський дослідник Р.Костецкі у статті «Родини герба Сас», ще коли шляхта була заможнішою, дозволяла собі їздити не раз до віддалених костелів, а коли ж почала підупадати господарчо, запроваджувала собі в місцевих церквах осібний вівтар, при якому відправляв обряд спеціально прибулий латинський ксьондз [18]. Для А.Гординського, мандатора, потім урядника Чернівецького магістрату, дотримання традиції католицького обряду теж було річчю хоч не визначальною, та важливою: усі троє дітей виявились хрещеними в като-

лицькому костелі Вижниці, пізніше ж проживання в Чернівцях дало можливість такому, що тут цілком перейшов «на польське», нащадкові гординського дідича стати активним прихожанином римо-католицького храму і саме звідси бути відпровадженим в останню земну дорогу (запис у спеціальній книзі, що зберігається у фондах Чернівецького обласного державного архіву [16]), потверджує це.

Проте у сторонець-путилівській оселі Гординського з огляду на тривалу відсутність господаря і далеко не завжди гармонійні стосунки між подружжям панував більше культ православ'я, хоч і специфічного, такого, що поєднувався з язичництвом як незабутою релігією народу. Факт двовір'я гуцулів сконстатував чи не вперше В.Шухевич у 1899 р. [16, с.70], сьогодні ж дослідники взаємодії етносу і релігії відверто визнають, що православ'я не спромоглося зберегти багатющу дохристиянську культуру українського народу (до речі, вивченням останньої активно займався також Іван Огієнко). Втім, у середовищі гуцульському опір християнській ортодоксальності був сильніший, ніж будь-де, внаслідок навіть місцеві священники мусили «значною мірою пристосовувати до них (вірувань і обрядів. — Л.К.) церковні ритуали» [7, с.255]. Отож якщо *десь* етнічні групи й втрачали внаслідок відомого поєдинку свою неповторність [13, с.103], то тут, на теренах гуцульських, самотність віри була більше збережена, поступки навіть світоглядним язичницьким принципам виявилися значніші. Про таку історично зумовлену своєрідність релігійної ситуації, в якій зростає Федькович і яка формувала його індивідуальність (із православним, язичницьким, але й католицьким компонентами), варто кочче пам'ятати, вже з цієї причини не очікуючи від нього (та ще й поета!) єдиноmysлія, характерного для традиційної релігії. Перехід у 1863 р. від католицизму до конфесії православної все ж не був формальним актом поведінки Федьковича, і напружені стосунки з батьком-католиком виявилися на останньому місці серед причин цього кроку, тоді як титул українського письменника, глибоко, якнайщиріше перейнятого долею народу, котрий сповідує переважно православну доктрину, зобов'язував поріднитися з народом й у вірі.

Конкретизоване спостереження О.Маковея, провідного Федьковичевого біографа, що той, надто у сторонецькі періоди свого життя, у справах релігійних поведився зовсім так, як гуцули [8, с.335], мають вагомі реальні підстави, до яких додамо хоча б ініціювання Федьковичем-війтом будівництва у Сторонці-Путилові нової церкви, дарування для цього власного ґрунту, уміле й справді господарське збирання коштів. *Racio* значною мірою превалювало й тоді, коли письменник у 1869 р. створював «Співанник для господарських діточок» із домінуючою релігійною тенденцією в ньому, а у Львові на посаді редактора популярних видань «Просвіти» заходжувався готувати найперше для селянства цілу низку релігійно-дидактичних текстів, зокрема, віршованих легенд про Святих, фольклорних і авторських пісенних творів. З'ява фанатичної ідеї, що книжка, пісня («честна руська пісня, чи то во славу Божу і угодників Єго, чи то во честь

руського народу» [10, с.563]) можуть радикально змінити хід життя у кращий, моральніший бік, була заґрунтована не стільки на ревному сприйнятті просвітянського обов'язку та стараннях «з піснею церковною сполучити також і науку», скільки на щирому бажанні самого Федьковича-інтелігента зблизитися з простим людом і реально, дією посприяти «піддвиженню» його моралі. Ось чому висловлене М.Павликом у праці «Про русько-українські народні читальні» (1887) твердження, що в Галичині, мовляв, «інтелігенція руська, вишколена в шляхетчині та церковщині, /.../ тільки зносилася над темний та нещасний люд, тільки гордувала ним, зневажала та кривдила його не тільки в житті, а й у письменстві» (тоді, як на Великій Україні була прихильна до народу) [9, с.38] у світлі вже самого федьковичівського матеріалу здається нам занадто різким та категоричним.

Інша річ, що соціальна функціональність масової, народної літератури як «національно-визвольного проекту» (Н.Зборовська), в т.ч. релігійного змісту, в останні десятиліття ХІХ віку була сама по собі незначною, і в цьому хтозна чи вина Федьковича (що та справа, яку він робив, не виявилася здатною «*потрясти, розбудити й повести* за собою нашу суспільність» (курсив наш. — Л.К.) [15, с.38]); як нам здається, відгук І.Огієнка про учительно-навчальну суть творчості Шевченка цілком застосовна до цілеспрямованої діяльності буковинського автора. Важливо, що Федькович виробив власну стратегію поведінки у ставленні до унікального матеріалу, у ній він і філософ, і поет, фольклорист, музикант, найперше — проповідник-мораліст, для нього власне релігійні, фольклорно-релігійні тексти (християнські і дохристиянські) однаково цінні, попри те, що, скажімо, у збірнику «Колядник руского народа» із «коляд церковних» приміщено лише три такі зразки, бо вони є «у кождім нашім молитослові», і то не копіюючи («я їх трохи на свій лад переиначив і скоротив», поперед них першими подавши аж сорок творів «старовіцких», себто дохристиянських, у передмові наголосивши, що «нашу старовічнину варт і треба шанувати, бо є то дорога пам'ятка для кожного русина» [10, с.604-605]. Між іншим, згадане видання склала й добірка «коляд під польські голоси» — шість текстів, написаних Федьковичем власноруч на мелодії популярних творів римо-католицького обряду. Міру авторської присутності в подібних текстах варто б вивчити спеціально, так само, як проаналізувати з різних точок зору (зокрема змістової, художньої, жанрово-стильової, лінгвістичної і навіть психологічної) унікальний художньо-релігійний матеріал — поетичні інтерпретації Федьковичем легенд про Святих (скажімо, «Дванацять пісень про Святого Миколая», кілька пісень «во честь і славу великомученика Юрія» та багато інших), що є фактично ось такими пізними (йдеться про 1870-ті рр.) авторськими спробами творення нової агіографічної літератури, можливо, як альтернативної загальній, у розумінні Федьковича, і зчаста інтелігентській, а отже, панській. Праці буковинського автора не просто подають «життя святих», а реконструюють класичний матеріал під визначеним «дидактичним» кутом зору, з якого

найбільше проглядає письменницьке «Я», стурбоване моральною деградацією суспільства і, здається, готове стати для нього напутньою виховавчою силою і так утверджувати благочестивий спосіб життя.

Що ж до оригінальної поетичної творчості автора «Пречистої Диви.», то в ній насправду зосередилося сум'яття набагато складніших та різноманітніших емоцій. Релігійний критицизм, моментами спрямований не лише на служителів культу, а й на Всевишнього, властивий чи не кожному митцеві подібного психічного складу: щойно згадуваний письменник, церковний діяч І.Огієнко (митрополит Іларіон) у студії «Релігійність Тараса Шевченка» підкреслив, що геніальний поет «часто був глибоко експансивним, нездержливим, нервовим – тоді він міг виступати і проти Бога. Це – не свідомий атеїзм, це – безсилий, хворобливий відчай, але відчай тимчасовий» [Цит. за: 12, с.363]. Федькович навіть у таку пору своїх душевних заглиблень був ладен повірити, що «Бог ще не родився» (вірш «Молитва» [10, с.32]), а то й докорінно змінити вектор вірувань на користь, скажімо, язичницького «бога Лада» – символу гармонії, щоби тут же категоричним «О, ни вірю я в Бога!» заперечивши християнський Богоцентризм, у думці не лише наблизитись до Всевишнього, а й зрівнятися з Ним і без жодної боязні спрогнозувати по своєму останньому життєвому рубежеві трагічну сцену взаємного зведення рахунків: «Мене ме за гріх, я'го за біль судити» (Чи хто зміркує?» [10, с.391]. Кажучи словами І.Дзюби стосовно Шевченка, Федькович «навертав» Бога до життя, а життя до Бога», і ці старання були не менш «анархічні» за своєю формою, ніж у Шевченка; як і Шевченко, Федькович «в ідеалі саме життя уявляв як реалізовану молитву» [3, с.66-67], притому з виразним гуцульським світоглядним елементом.

Відзначимо, що духовні шукання у 1880-ті, в т. ч. на ниві астрології, увінчалися для буковинського автора і стабілізацією релігійного почуття: передмова до «Гороскопії» завершується цілою осанною Господові, покірливим визнанням Його абсолютного верховенства («Ти є **α** і **β**, початок і кінець, хоч Ти сам без початку і кінця») [8, с.545] і власною готовністю доводити це іншим. Попри все Федькович не є одномірною у релігійному розумінні постанню в літературному і громадсько-культурному житті, він швидше всього вже тоді рухався «до особистої, найглибшим чином персоналізованої релігійності, з допомогою якої кожен зможе спілкуватися з Богом своєю власною, особистою, інтимною мовою» [14, с.336-337]. Скрупульозне дослідження цього руху, лиш ескізно накресленого нами, дало б змогу найкращим способом пізнати духовну сферу поетової біографії і тим самим глибше збагнути її багатогранність, проблематичність, разом духовне життя всієї української творчої інтелігенції щонайменше відповідного історико-літературного періоду.

Список використаних джерел:

1. [Б.п.]. *В XXV-ті роковини літературної діяльності буковинського Кобзаря Осипа Федьковича* // Діло. – 1886. – Ч.69. – С.2.

2. *Денисенко М.С.* Борець проти католицизму // Наука і життя. — 1959. — №7-9. — С.55-56.
3. *Дзюба І.* Бог, релігія, Церква в житті і творчості Шевченка // Сучасність. — 2004. — №7-8. — С.52-68.
4. *Загул Д.* Життя й діяльність О.Федьковича (За д-ром Маковеєм) // Федькович О. Твори. — К.: ДВУ, 1927. — С.9-28.
5. *Заклинський Р.* Осип-Юрій Федькович // Федькович О. Вибрані твори. — К.: Книгоспілка, 1929. — С.VII-XLIV.
6. *Заклинський Р.* Чи можна Федьковича Коссованом звати? (Слово в обороні правди). — Львів, 1895. — 45 с.
7. *Киріч Р.Ф.* Світоглядні уявлення і вірування // Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — К.: Наук. думка, 1987. — С.243-260.
8. *Маковей О.* Житєпис Осипа Юрія Гординського Федьковича. — Львів, 1911. — VI+591 с.
9. *Павлик М.* Про українсько-руські читальні. — Львів, 1887.
10. *Писання Осипа Юрія Федьковича. Т.1. Поезії.* — Львів, 1902. — XXII+783 с.
11. *Слободян В.* Церкви України. Перемиська єпархія. — Львів, 1991. — 864 с.
12. *Сохацька Є.* Іван Огієнко про релігійність Тараса Шевченка // Сохацька Є. На варті українства. Статті з літературознавчого та культурологічного доробку. — Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2004. — С.357-369.
13. *Филитович Л.* Етнологія релігії: теоретичні проблеми, вітчизняна традиція переосмислення. — К.: Світ Знань, 2000. — 333 с.
14. *Франкл В.* Человек в поисках смысла. — Москва: Прогресс, 1990. — 367 с.
15. *Франко І.* Осип-Юрій Федькович (Кілька слів по поводу 25-літнього ювілею його літературної діяльності) // Зібр. творів: У 50 т. — Т.27. — К.: Наук. думка, 1980. — С.37-39.
16. *Шухевич В.* Гуцульщина. — Львів, 1899. — Репр. вид. — Верховина, 1997. — 350 с.
17. *Чернівецький обласний державний архів.* — Ф. 1242. — Оп. 14. — Спр. 31.
18. www.wikipedia.pl

The article deals with the history and specifics of the religious face of the environment Yuriy Fedkovych came of, active religious and enlightening activity of this green Bukovyna's brightest poet. Also the original poetic attitude to the God is being described, that used to be the consequence of «inadequate, sore despair but temporary despair» (I. Ogijenko).

Key words and word-combinations: Christianity, heathenism, Yuriy Fedkovych, enlightening activity, spiritual life.

Отримано: 10.09.2007 р.